PRABOE DEWA^o SOEKMA^o
OF
PETROEK ALS VORST.

(Uit de Wajang orang.)

DOOR

W. MEIJER RANNEFT.

Er is misschien geen volk dat zooveel van lectuur houdt als het Javaansche. Zelfs in eenzame streken, waar geene scholen zijn, kunnen de eenvoudige desa-bewoners gewoonlijk toch wel een weinig lezen en schrijven; de kinderen leeren dat dan van oudere familieleden. Met deze liefde voor hun taal houdt nauw verband hun groote belangstelling in het Javaansch tooneel. Over het geheele eiland, het meest in Midden-Java, kan men dit opmerken.

De Javanen noemen hunne tooneelstukken, of liever wajangstukken, *lakon*'s; zij bestaan meest in handschrift. Vele Javaansche familie's bezitten zulke documenten en bewaren ze, met andere verhalen uit den ouden tijd, als zaken van waarde. In de rijke verzameling Javaansche Handschriften van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen bevinden zich de afschriften van al het belangrijke wat op dit gebied bekend is. Verscheidene wajangstukken zijn reeds door dit Genootschap in Javaanschen tekst uitgegeven, doch de meeste bestaan alleen in manuscript.

Bij elke wajangvoorstelling is de *gamelan* (een stel bij elkander behorende inlandsche slag-, strijk- en blaasinstrumenten) onmisbaar. Er zijn drie soorten van deze vertooningen met poppen: de *wajang poerwa* waarbij de *gamelan salendro* gebruikt wordt, de *wajang gedog* met de *gamelan pelog*, en de *wajang karoetjil* met de *gamelan laras miring*. De eerste is de oudste en behandelt de Hindoesche heldensage; de beide andere hebben betrekking op de Javaansche geschiedenis vóór en tijdens de oude rijken *Padjadjaran* en *Madjapahit*.

Verder moet nog genoemd worden de *topeng*, een voorstelling met gemaskerde personen, doch hier zoowel als bij de *wajang* is de *dalang* de persoon, die de geschiedenis voordraagt. Daar het echter niet mogelijk is dat één persoon voortdurend aan 't woord blijft, treden nu en dan grappenmakers op, die de toeschouwers geruimen tijd bezig houden met hunne snaaksche zetten en kwinkslagen.

In de Inlandsche maatschappij is de *dalang* een nog al gewichtig persoon, die gewoonlijk vrij goed op de hoogte is van de Javaansche literatuur. Zijn *pakēm* (de bundel die zijn répertoire bevat) bestaat uit verscheidene *lakon's*. Hij kent den geheelen inhoud uit zijn hoofd en als hij eens hapert, weet hij er zich wel uit te redden. Ook grijpt hij gaarne de gelegenheid aan om er een toepasselijke aardigheid, die pakt, tusschen te voegen. Er kan van hem nog al eens gezegd worden, dat hij er geen doekjes om windt; hij kent zijn publiek.

Boven de genoemde tooneelvoorstellingen staat de *ringgit tijang*, de Javaansche *wajang orang*, omdat de voorstelling door sprekende en tevens acteerende personen plaats heeft. Toch krijgt ook hier nog — *zoals beneden zal blijken* — de *dalang* het leeuwendel. Deze wijze van uitvoering maakt het den toeschouwers uiterst gemakkelijk om op de hoogte te blijven van hetgeen aan de orde is; de *dalang* is het levende tekstboekje. Vóór elke verandering van tooneel deelt hij mede, wat de vertrekkenden gaan doen en welke personen nu zullen optreden. Na elke *djědjěr* (opzet of afdeeling) — wij zouden zeggen na elk bedrijf — houdt hij het publiek bezig met grappen, die meestal niet bij het stuk behooren en alleen dienen om den spelers tijd te geven om uit te rusten. Die *intermezzo's* vallen zeer in den smaak van de toeschouwers en duren soms nog al lang. Dat is dan ook de reden, dat men voor de opvoering van één stuk gewoonlijk meer dan één avond of nacht noodig heeft.

Het moet ons niet bevreemden dat de voorstelling met sprekende personen niet spoediger opgang maakt in de Javaansche maatschappij, want de Javaan is zeer gehecht aan zijn traditioneele *wajangpoppen*; hij is in dat opzicht erg conservatief. De *wajang*vertooningen met scherm en poppen behooren als het ware bij de talrijke Javaansche feesten, houden verband met het doel waarvoor die feesten gegeven worden en een afwijking van den gewonen regel zou, volgens de eenvoudige *desa-bewoners*, allicht ongewenschte gevolgen kunnen hebben voor de hoofdpersonen van het feest.

Toch worden nu en dan door Javaansche Hoofden pogingen aangewend om het nationaal tooneel op te heffen. Zoo was schrijver dezes eens in de gelegenheid eenige voorstellingen uit de Wajang orang in de kaboepaten (regentswoning) te Magëlang bij te wonen. De opvoering duurde eenige dagen van 's avonds 7 uur tot diep in den nacht. Het buitenpubliek bestond uit honderden Javaansche toeschouwers. Daar de paṇḍāpā (open ontvangzaal), waar de voorstelling plaats had, eenige voeten boven den beganen grond ligt, konden de omstanders de spelers nauwkeurig opnemen en het geheele spel volgen. Aardig was het te zien, hoe die toeschouwers geheel opgingen in het spel en elken avond tot het einde toe aandachtig bleven luisteren. Als er een aardigheid gedebiteerd werd, hoorde men van alle zijden de bijvalsbetuigingen en bij ernstige momenten heerschte een ademlooze stilte. De versierde en schitterend verlichte paṇḍāpā, omgeven door een dicht opeengepakte menigte, met een groot aantal door kleine lampjes verlichte snoeptafeltjes op den achtergrond, maakte een eigenaardigen feestelijken indruk, dien men niet licht vergeet.

Er werd opgevoerd: „Praboe Dewā Soekmā of Petroek als Vorst.” Het stuk was in de kaboepaten ingestudeerd en de spelers waren familieleden en kennissen van den Regent van Magëlang. Omdat deze uitvoering in alle opzichten naar wensch slaagde, werden de voornaamste momenten in het stuk in 12 photo's vastgelegd.

Het onderwerp van deze lakon is aldus:

De Paṇḍāwā's en inzonderheid hun bloedverwant de Vorst van Madoera schijnen den toorn der machtige Goden opgewekt te hebben. Een diepe vernedering zal de straf zijn. Petroek, een pānākawan (mannelijke bediende van een aanzienlijk persoon) der Paṇḍawa's werd met bovennatuurlijke macht begiftigd en ontving den last om zich aan het hoofd van het leger der reuzen van Moesa Kambangan te stellen en het rijk Madoera te vermeesteren. De gewezen dienaar steekt zich in vorstelijke kleederen, neemt den naam aan van Praboe Dewā Soekmā, en overal verspreidt zich de mare, dat een vreemde Vorst met een weergalooze macht naar Madoera oprukt. Niemand herkent den pānākawan; alles zwicht voor hem. De Vorst van Madoera neemt na een beslissende nederlaag de vlucht en Praboe Dewā Soekmā beklimt den troon.

De verjaagde vorst gaat eerst naar Ngastinā en Ngawonggā en later naar Dārāwati om hulp te vragen, die gaarne verleend wordt.

Maar Krěṣṇā, het Hoofd van laatstgenoemden staat, ziet spoedig in, dat hij en de Vorsten van Ngastinā en Ngawonggā niet tegen den vreemden indringer bestand zullen zijn. Nadat de Vorst van Madoera en verscheidene van zijne bondgenooten gevangen genomen zijn, grijpt hij het laatste redmiddel aan en roept de hulp in der Paṇḍawa's, de machtige vijf gebroeders. Deze beroemde strijders zijn eveneens bereid om te helpen, doch ook zij zijn niet tegen den alles vermogenden Praboe Dewā Soekmā opgewassen en worden ook onderworpen.

Thans schijnt aan de wraak der Goden te zijn voldaan; misschien heeft Krěṣṇā, die het vermogen bezit om in de lucht op te stijgen, voor zijne ongelukkige familieleden genade afgesmeekt. Hij is er althans achter gekomen op welke wijze aan Dewā Soekmā de sekti (bovennatuurlijke macht) ontnomen kan worden. Daarna volgt de ontkenning.

Petroek, alias Praboe Dewā Soekmā, is dus de hoofdpersoon in het stuk. Hij en Nālā Gareng waren zonen van Sēmar, den in de wajangverhalen zoo bekenden koddigen pānākawan van de Paṇḍawa's die wegens zijn getrouwe diensten Dewā werd.

Petroek, die den bijnaam Kaṇṭong (Geldzak) had, wordt hier voorgesteld als pānākawan van Ongkā Widjājā (kleinzoon van den kluizenaar Abiāsā). De hem van hooger hand toegekende macht bestond hierin, dat hij slechts zijn wapen behoefde op te heffen en de verwensching lempoh („word lam“) uit te spreken, om zijn tegenstander machteloos tegenover hem te doen staan. Maar in zijn hoogen staat heeft hij toch het type van zijn vader behouden, hij is grappenmaker gebleven. Hij heeft den naam aangenomen van Praboe Dewā Soekmā en draagt vorstelijke kleederen, doch zijn aangeboren lust om komiek te zijn verloochent zich niet, ook wanneer hij als Vorst is opgetreden. (Zie plaat 5).

Op ongegeneerde wijze zit hij daar grappen te maken en zijn omgeving zit terwijl te lachen en te rooken. Telkens laat hij schotels met lekker eten brengen, neemt er met de hand stukken af en deelt ze uit aan zijn gevolg. Wat een contrast met de deftige vormen aan een gedistingeerd Javaansch hof. Men had het stuk ook wel „Een parvenu op den troon“ kunnen betitelen en het is te begrijpen, dat zulk een onderwerp voor het van nature beleefde Javaansche volk een groote attractie bezit. Als Petroek in zijn hooge positie telkens tegen de étiquette zondigt, allerlei onhandigheden begaat en toch maar steeds aardigheden debiteert, staan de

toeschouwers te schudden van het lachen. Dan zijn ze een en al aandacht en gaan op in het met zorg bestudeerde spel van de hoofdpersonen. Zelfs een Europeesch toeschouwer geraakt onwillekeurig onder de bekoring van dit schouwspel, ook al begrijpt hij niet alles wat er gezongen en gesproken wordt.

Wat Petroek zegt is niet op zang, hetgeen de auteur opzettelijk gedaan heeft om hem gemakkelijker in zijn rol van koddige pānā-kawan te houden.

Verder moet nog worden opgemerkt dat dit wajangverhaal afkomstig is van het Sultanshof te Jogjakarta, doch het was niet in tēmbang (dichtmaat, die gezongen wordt) gezet. Op verzoek van den Regent van Magēlang werd het in tēmbang opgesteld door Raden Mas Mangkoe Amidjājā, goeroe bēksā (leermeester in alle zaken betreffende het Javaansch tooneel), onder wiens leiding ook de opvoering plaats had. Welwillend werd mij een afschrift van dit Javaansche manuscript afgestaan, waarvoor ik nogmaals mijn dank betuig. Hier volgt de vertaling er van. De intermezzo's komen natuurlijk niet in den tekst voor.

PRABOE DEWĀ SOEKMA

OF

PETROEK ALS VORST.

I. Ngastinā.

Volgens de Javanen heeft dit rijk oudtijds bestaan in Pēkalongan.

Personen: de Vorst van Ngastinā,

Arjā Srēngkoeni (Patih van Ngastinā, tevens oom van den Vorst),

Panditā Doernā (Goeroe van den Vorst).

(zangwijze: asmāra dānā).

De Vorst van Ngastinā:

Wel, Paman ¹ Arjā Srēngkoeni! kunt gij mij ook nauwkeurig inlichten omtrent het gerucht, dat Madoera verwoest zou zijn door het volk van Noesa Kambangan? Als het werkelijk zoo is, waarom heb ik er dan geen bericht van gekregen?

Arjā Srēngkoeni:

Als van de loopende geruchten slechts iets waar was, zou men

¹ Paman = oom.

U wel bericht gezonden hebben. Wat zegt gij er van, Kakang¹ Doernå, heb ik niet naar waarheid gesproken tot den Vorst?

Panditå Doernå:

Gij hebt gelijk, Di Soeni (verkorting van Adi Srëngkoeni), als het gerucht waar was, zou men van Madoera ongetwijfeld dadelijk bericht gezonden hebben en het zou ook volstrekt niet ongepast zijn om hulp in den strijd te vragen. Daaruit reeds mag men besluiten, dat men er nog geen geloof aan moet hechten.

De dalang vertelt:

Zij worden gestoord door de komst van Praboe² Bålå Dewå (Vorst van Madoera) en Praboe Krěnå (Karnå) Vorst van Ngawongga (gewoonlijk Adipati of Dipati Ngawanggå genoemd).

(zangwijze: Sinom)

De Vorst van Ngastinå tot den Vorst van Madoera: Kakang Praboe²! Uw komst lijkt dringend, het schijnt dat gij iets gewichtigs hebt. Gij moet mij alles van het begin tot het einde vertellen. Ik ben zeer verlangend te hooren, wat gij mij te zeggen hebt.

De Vorst van Madoera:

Jaji³ Praboe! ik geef u kennis van mijn ongeluk; de vijanden uit Noesa Kambangan zijn in mijn land gevallen. Hun vorst draagt den naam van Dewå Soekmå. Ik was zeer verwonderd toen ik met hem vocht; het was alsof mijn tegenstander een machtige God was. De angst van mijn hart was eindeloos. Nu zit zijn Patih mij op de hielen om mij gevangen te nemen.

De Vorst van Ngastinå

Als het er zoo mee gesteld is, zal het 't beste zijn, uw vijand met een leger te gemoet te gaan.

Paman Srëngkoeni! gij moet de soldaten uitkiezen en de koeråwå's (leden van het geslacht Koeroe), die het bevel zullen voeren. En gij, Kakang Ngawanggå, haast u!

¹ Kakang (oudere broeder of zuster),

Adi (jongere broeder of zuster);

Beide, soms verkort tot kang en di, zijn beleefdheidstitels geworden waarmede Javanen elkander, bekend of onbekend en naar gelang van het verschil in jaren, aanspreken.

² Praboe is een titel, uit den Hindoetijd, voor regeerende vorsten.

³ Jaji = Adi.

Arjå Srěngkoeni en Adipati Ngawonggā:

Goed, wij zullen alles voor den oorlog gereed maken.

De ḍalang vertelt:

Zij vertrekken. Vervolgens heeft een samenkomst plaats van Adipati Ngawonggā en Praboe Bālā Dewā.

(zangwijze: Sinom)

Adipati Ngawonggā:

Kakang Praboe, het komt mij beter voor hulp te vragen aan het rijk Dārāwati (het gebied van Krěšnā). Als u het goedvindt, zal ik u begeleiden, om uw verzoek krachtig te ondersteunen.

Praboe Bālā Dewā:

Gaarna zal ik uw raad volgen, want ik weet zelf niet, wat ik doen moet; het is alsof iemand mij zoo gemaakt heeft (Hij doelt hier op den bovennatuurlijken invloed van Dewā Soekmā).

De ḍalang vertelt:

Praboe Bālā Dewā en Adipati Ngawonggā vertrekken. Vervolgens komen op: Patih Dēṇḍā Baoe en Praboe Waneng Bājā, twee legerhoofden van Praboe Dewā Soekmā, die het leger der reuzen (Dēnāwā Bālā) aanvoeren.

(zangwijze: Sinom)

Patih Dēṇḍā Baoe:

Sang¹ Praboe, welk groot land is dit? Zou het werkelijk Ngastinā zijn, dat onze Vorst genoemd heeft en dat ongetwijfeld als toevluchtsoord gebruikt wordt door den Vorst van Madoera?

Praboe Waneng Bājā:

Als het werkelijk zoo is, moeten we het maar binnengaan, want onze Vorst heeft er sterk op aangedrongen.

De ḍalang vertelt:

Zij vertrekken. Vervolgens treden tegelijk op: Wong Satāmā, een krijgsman van Ngastinā, en Matjanambal, een strijder van het leger der reuzen.

Wong Satāmā:

Gij, die dit land binnentreedt, wat zijt gij voor een reus? gij

¹ Zooals men Si wel eens vóór namen van gewone menschen plaatst, wordt Sang soms gebruikt vóór namen van goden en vorstelijke personen.

ziet er afschuwelijk uit. Verwijder u uit dit land! de plaats waar de reuzen hun voedsel zoeken is in de groote eenzame wouden.

Matjanambal :

Hou je mond! ik zoek Bālā Dewā.

Wong Satāmā :

(zacht) Deze reus loopt als een bedwelmd rond en verlangt zeker te sterven.

De ḍalang vertelt :

Zij vechten en Wong Satāmā wint het. Daarna komen op : Djājā Djrātā, een strijder van Ngastinā, en Kālā Pratekā, een reus.

Djājā Djrātā :

(zacht) Deze reus stroopt binnen onze grenzen en bemoeit zich overal mee; de schelm veroorzaakt ongeregelheden, (luid) Ga weg reus! als gij koppig zijt, zult gij ervaren, dat gij niet lang zult leven.

Kālā Pratekā :

(zacht) Sidrohoen! (scheldnaam voor iemand, dien men veracht, dwaas, gek) De kerel is maar een gemeen soldaat en toch is hij trotsch en doet zich voor als iemand, die geëerd wordt. (luid) Wijk niet! ik zal je bespringen en je hals afbijten.¹

De ḍalang vertelt :

Het gevecht heeft plaats en de reus verliest het; hij sterft niet, maar neemt de vlucht. Daarop komt Praboe Waneng Bājā hem in den strijd te hulp.

Djājā Djrātā :

Wie staat daar zoo deftig op het slagveld? Gij hebt een welgemaakte gestalte; men kan wel zien, dat gij een geducht krijgsman zijt. Gelukkig dat gij mij, den Toemēnggoeng van Bānā Kēling ontmoet, die ook een uitgelezen strijder is.

Praboe Waneng Bājā :

Laten wij het probeeren. Ik ben een machtig vorst; daar zijn voorbeelden van. Treed dadelijk vooruit!

De ḍalang vertelt :

Zij vechten en Djājā Djrātā verliest het, waarop Praboe Waneng Bājā zijn weg vervolgt.

¹ De lezer gelieve in aanmerking te nemen, dat het stuk ons verplaatst in een tijd van lang vervlogen eeuwen.

Daarna komen tegelijk op: Patih Arjā Srēngkoeni en Patih Dēṇḍā Bae.

(zangwijze: ḍaṇḍang goelā)

Patih Arjā Srēngkoeni:

Wacht vriend, wacht eerst! ik zal u de waarheid zeggen. De vorst Bālā Dewā (van Madoera) is niet hierheen gevlucht, maar wel naar het rijk Dārāwati.

Patih Dēṇḍā Bae:

Geeft gij de juiste aanwijzing? Als gij geen onwaarheid spreekt, dan geloof ik u. Vaarwel! Ik zal hem verder opzoeken.

Patih Arjā Srēngkoeni;

Dank u, ga uw gang.

De ḍalang vertelt:

Zij vertrekken. Daarop heeft nog een samenkomst plaats van de beide legerhoofden van Praboe Dewā Soekmā: Patih Dēṇḍā Bae en Praboe Waneng Bājā.

Patih Dēṇḍā Bae:

Sang Praboe, het zal nutteloos zijn, als wij in Ngastinā den oorlog voortzetten, want de Vorst van Madoera is niet meer hier; hij is naar het rijk Dārāwati gevlucht. Nu zal ik, met het leger der reuzen hem daar opzoeken. Gij moet terugkeeren om het aan onzen Vorst te zeggen.

Praboe Waneng Bājā:

Goed.

De ḍalang vertelt:

Ieder hunner gaat zijn weg.

Het tooneel wordt afgewisseld met allerlei grappen, die niet bij het stuk behooren.

II. Dārāwati.

Dārāwati of Dwārāwati was het rijksg gebied van Krēṣṇā, een jongeren broeder van Praboe Bālā Dewā, vorst van Madoera.

Krēṣṇā bezat het vermogen om in de lucht op te stijgen.

Personen : Praboe Dārāwati (Krēṣṇā),
 Raden Sombā, zijn zoon,
 Arjā Sētjaki, oom van Sombā.
 (zangwijze: midjil)

Praboe Dārāwati (tot Sombā):

Mijn zoon! wat is er aan van het gerucht, dat uw oom, de Vorst van Madoera, door een groote legermacht is overvallen? Dat nieuws komt van „den kleinen man” (het geringe volk), doch ik geloof niet dat het waar is.

Raden Sombā:

Vader, naar mijn inzien, is dat bericht onwaar. Als het geen leugen was, zou de Vorst U reeds een brief gezonden hebben.

(tot Arjā Sētjaki) Zou hetgeen ik gezegd heb, mis zijn, oom?

Arjā Sētjaki tot Krēṣṇā:

Kakang Praboe! het is wel zeker, dat het bericht onjuist is. Wat Sombā gezegd heeft, is waar. Indien de Vorst van Madoera in groote moeilijkheden verkeerde, zou zijn gezant wel komen opdagen.

De ḍalang vertelt:

Terwijl zij nog bij elkaar zitten, worden zij gestoord door de komst van Praboe Bālā Dewā en Adipati Ngawonggā.

Praboe Dārāwati (tot Praboe Bālā Dewā):

Kakang Praboe! het schijnt dat er iets gewichtigs is, dat gij te zamen met Dipati Ngawonggā hier komt. En het is vreemd, dat gijlieden niet vooraf een brief hebt gezonden.

Praboe Bālā Dewā:

Jaji Praboe! dat ik zoo ongemanierd gehandeld heb, vindt zijn oorzaak in mijn ongerustheid. Mijn land is veroverd door een Vorst Dewā Soekmā, die buitengewoon machtig is. De persoon, op wien hij vertoornd is, wordt moedeloos en zakt ineen.

Adipati Ngawonggā (tot Praboe Dārāwati):

Kakang Praboe! ik maak er mij ook bezorgd over, dat Dewā Soekmā voortdurend zoo machtig blijft; want mijn rijk ligt er dicht bij. Als hij mij onderwierp, wat zou ik moeten aanvangen?

Praboe Dārāwati:

(tot Praboe Bālā Dewā) Als het er zoo mee gesteld is, zal ik u bijstaan in den oorlog om uw rijk te heroveren.

(tot de anderen) Sombā, Sētjaki en Oedāwā (Patih van Dārāwati) haast u! Maakt u strijdvaardig!

Sombā en Sĕtjaki :

Goed.

Praboe Dārāwati :

(tot Praboe Bālā Dewā en Adipati Ngawonggā) Vertrekt dadelijk ! verdelgt uwe vijanden in den strijd. Ik ga terstond naar de Paṇḍawa's om hulp te vragen en zal mij daarna met u vereenigen.

Praboe Bālā Dewā en Adipati Ngawonggā :

Wij zijn uitermate verblijd.

Praboe Bālā Dewā :

(tot Adipati Ngawonggā) Kom broeder, laten wij ons haasten.

De ḍalang vertelt :

Zij vertrekken. Krēṣṇā stijgt op in de lucht. Daarna verschijnen weer Praboe Bālā Dewā, Adipati Ngawonggā, Raden Sombā, Arjā Sĕtjaki en Patih Oedāwā.

Praboe Bālā Dewā :

(tot de anderen) Hoe zijn uwe plaannen omtrent den aanval ? Ik zal doen wat u behaagt.

Adipati Ngawonggā :

Kakang Praboe ! mijn raad is om den vijand niet verraderlijk aan te vallen, maar hem openlijk in het front aan te tasten.

De ḍalang vertelt :

Zij vertrekken terstond, gevolgd door gewone soldaten, die in menigte voor den dag komen. Het is een schoon gezicht.

III. Praboe Dewā Soekmā.

Deze gunsteling der goden heeft het rijk Madoera veroverd en aldaar den troon beklommen.

Personen : Praboe Dewā Soekmā en eenige aan hem ondergeschikte vorsten.

(zangwijze : ḍaṇḍang goelā)

Een der ondergeschikte vorsten :

Sang Praboe ! wij geven U kennis, dat Bālā Dewā in den strijd ontsnapt en in het bosch gevlucht is. Reeds hebben wij last gegeven

hem op te sporen. Wij laten hem opzoeken door Uwe wādĵā dēnāwā (reuzensoldaten) onder bevel van Patih Dēṇḍā Bae. Dat is het, wat wij U te zeggen hebben.

De ḍalang vertelt:

Dewā Soekmā is zeer verheugd. (Zijn antwoord is niet op zang).

De ondergeschikte vorsten gaan heen

Dewā Soekmā blijft grappen maken (zie plaat 5).

Na zijn vertrek verschijnen eenige hofdames (thans dienaressen van Praboe Dewā Soekmā) benevens Patih Rētnā Sētikā en de ondergeschikte vorsten.

(zangwijze: asmārā dānā).

Een der hofdames:

(tot Patih Rētnā Sētikā) Raden Patih, de Vorst heeft dit bevel gegeven: Gij moet van daag nog vertrekken. Gij moet buiten de stad de legers opstellen en daar Patih Dēṇḍā Bae afwachten.

Patih Rētnā Sētikā:

Nĵai Loerah ¹, zeg aan den Vorst, dat het goed is.

De ḍalang vertelt:

Zij vertrekken in verschillende richtingen.

Vervolgens komen Patih Rētnā Sētikā en Raden Sombā op het tooneel.

Patih Rētnā Sētikā:

Pradjoerit (krijgsman)! van waar komt gij en wat zijt gij van plan?

Raden Sombā:

Ik ben de zoon van den Vorst van Dārāwati; ik heet Sombā. Mij is gelast het rijk Madoera op te eischen.

Patih Rētnā Sētikā:

Dus zijt gij van plan oorlog te voeren. Welnu val mij maar aan.

De ḍalang vertelt:

Zij beginnen te vechten en Sombā verliest het.

Nu komt Adipati Ngawonggā op.

Adipati Ngawonggā (tot Rētnā Sētikā):

Kom, breng mij ook ten onder; ik ben de Adipati van Ngawonggā,

¹ Titel van de eerste hofdame.

de oom van Raden Sombā. Rĕtnā Sĕtikā, Patih van Dewā Soekmā, gij treft het, dat gij mij als tegenstander krijgt.

Patih Rĕtnā Sĕtikā :

Nu, gij zult niet in uwe verwachting teleurgesteld worden.

De ḍalang vertelt :

De strijd is hevig; geen van beiden is de verliezende partij. Zij rusten dan uit en spreken met elkaar.

Adipati Ngawonggā :

Patih Rĕtnā Sĕtikā is een geduchte strijder; gelukkig dat hij mij ontmoet heeft.

Patih Rĕtnā Sĕtikā :

Houd den strijd met mij vol.

Adipati Ngawonggā :

Kom Patih, laten wij met krissen vechten.

De ḍalang vertelt :

Dadelijk begint het gevecht met de steekwapens. Adipati Ngawonggā verliest het en wordt door een kettingpijl ¹ getroffen.

Daarop verschijnen tegelijk Praboe Bālā Dewā (Vorst van Madoera) en Rĕnggani Soerā (een der legerhoofden van Praboe Dewā Soekmā).

Rĕnggani Soerā :

Gij, Vorst van Madoera, waart reeds gevlucht en hadt u verschoolen; waarom komt gij weer terug? Onderwerp u en stribbel niet tegen. Ik wil u wel bij den Vorst brengen.

Praboe Bālā Dewā :

Spreek niet te veel; kom nader bij.

De ḍalang vertelt :

Na uitdaging van elkander, begint de strijd. De Vorst van Madoera wordt van ter zijde getroffen door een kettingpijl van Patih Rĕtnā Sĕtikā.

(zangwijze : sinom)

Patih Rĕtnā Sĕtikā (tot Praboe Bālā Dewā) :

Daar ligt gij nu uitgestrekt. Nu zult gij mijne handen voelen.

¹ In de oude wajangverhalen wordt herhaaldelijk van dit wapen gewag gemaakt. Het is een pijl in den vorm van een ketting (djĕmparing rante); de getroffene wordt er niet door gekwetst, maar zijne handen worden er door vastgebonden.

Kom, sta op, als gij een buitengewone macht hebt. Ik sta nog op je te wachten; ik zal niet voor je op de vlucht gaan. Als je niet opstaat, zal ik je vast en zeker de ooren afsnijden, als een afschrikwekkend voorbeeld voor het land. Kom, spoedig!

Rĕnggani Soerā (tot Praboe Bālā Dewā):

Ja, houd den strijd maar vol.

De ḍalang vertelt:

Nadat Praboe Bālā Dewā overwonnen is, verschijnt Arjā Sĕtjaki (van Dārāwati) en laat zich afkeurend uit.

(zangwijze: asmārā dānā)

Arjā Sĕtjaki (tot Patih Rĕtnā Sĕtikā en Rĕnggani Soerā):

Kom, breng mij ook ten onder. Ik wil hetzelfde lot als Raden Sombā, de Vorst van Madoera en Adipati Ngawonggā, die allen ongelukkig zijn.

Toch zult gij ongetwijfeld door mijn Vorst (Krĕṣṇā) overwonnen worden.

De ḍalang vertelt:

De strijd begint. Ook Arjā Sĕtjaki wordt door een pijl van Patih Rĕtnā Sĕtikā getroffen. Al de overwonnenen worden gedwongen dienst te nemen in het leger van Praboe Dewā Soekmā.

Daarna komt Patih Oedāwā (van Dārāwati) op het tooneel.

Patih Oedāwā:

(alleenspraak) Ach, wat moet ik doen. Als ik mee ga vechten, sterf ik vast en zeker. Hoe zou ik in staat zijn, mij met den Vorst Dewā Soekmā te meten. Het is beter dat ik van dit alles kennis geef aan mijn Vorst (Krĕṣṇā van Dārāwati).

De ḍalang vertelt:

Patih Oedāwā gaat heen. Vervolgens maakt Patih Rĕtnā Sĕtikā zijn opwachting bij Praboe Dewā Soekmā om hem de overwonnenen voor te stellen.

Patih Rĕtnā Sĕtikā (tot Praboe Dewā Soekmā):

Goesti!¹ ik deel U mede, dat dezen zijn: Praboe Bālā Dewā, Krĕnā (Adipati Ngawonggā), Raden Sombā en Arjā Sĕtjaki. Zij

¹ Goesti is een eeretitel, waarmee vroeger regeerende vorsten werden aangesproken en die thans nog gebruikt wordt voor den Kroonprins en andere vorstelijke personen.

allen zijn in den strijd overwonnen. De Vorst van Madoera onderwerpt zich niet, maar de drie anderen zullen doen wat U behaagt.

De *dalang* vertelt :

Daarop worden den *krijgsgevangenen* hunne werkzaamheden aangewezen.

IV. Abiāsā.

Abiāsā leeft eenzaam op een berg als kluizenaar.

Het geheim, dat aan Petroek, den *pānākawan* van Ongkā Widjājā, een goddelijke macht is geschonken om den Vorst van Madoera ten onder te brengen, is hem alleen bekend.

Personen: Abiāsā en zijne beide kleinzonen Ongkā Widjājā en Gaṭoet Kātjā. Laatstgenoemde, die het vermogen heeft om te kunnen vliegen, is een neef van Ongkā Widjājā.

(zangwijze : *sinom*)

Abiāsā :

Mijne kleinzonen! gij zijt reeds lang hier; het schijnt dat gij beiden verdrietig zijt; wat is de oorzaak van uw leed? Zeg het mij toch, ik weet niet wat ik er van denken moet.

Ongkā Widjājā :

Grootvader, ik maak mij ongerust over mijn *pānākawan* Kanṭong (bijnaam van Petroek), die sedert lang verdwenen is.

Abiāsā :

Ja, Bagoes¹, uw *pānākawan* is op dit oogenblik nog in leven. Vermits de Dewā wonderen wil doen, durf ik het echter niet openbaren. Thans is het rijk van den Vorst van Madoera door de vijanden veroverd en uw *pānākawan* bevindt zich daar ook, doch gemaskerd.

Ongkā Widjājā :

Als dat zoo is, zal ik hem dadelijk opzoeken.

De *dalang* vertelt :

Zij vertrekken eerst, doch daarna verschijnen Ongkā Widjājā en Gaṭoet Kātjā weer op het tooneel.

¹ Bagoes, letterlijk „mooi”, is een titel voor een fatsoenlijken Javaan en wordt dikwijls gebruikt voor jongere familieleden.

(zangwijze : daṇḍang goela)

Gaṭoet Kātjā :

Wel, Aḍi Mas ! ik ben niet sterk genoeg om over land te gaan en zal maar door de lucht vliegen. Ik zal echter niet hoog stijgen, opdat ik dicht bij je kan blijven.

Ongkā Widjājā :

Kang Mas, daar heb ik niet op tegen. Wat gij zegt, is juist. Als wij scheiden, zouden wij niet eendrachtig kunnen optreden.

De ḍalang vertelt :

Gaṭoet Kātjā vliegt nu door de lucht.

Ongkā Widjājā ontmoet de reuzen.

(zangwijze : sinom)

Kālā Pratekā (een reus) :

(tot Ongkā Widjājā) Gij zijt iemand, dien ik vroeger nooit gezien heb. Waar komt gij van daan, waar wilt gij heengaan en hoe is uw naam ? Vertel het mij, ik wil met u meegaan. Misschien weet gij waar het land Dārāwati is. Vrees niet voor (mij), Patih Kālā Pratekā.

Ongkā Widjājā :

Reus ! doe mij geen kwaad. Gij vraagt, wie ik ben ? Ik ben een satrijā (edelman) van Pēlongkawati en ik heet Ongkā Widjājā. Als gij van plan zijt met mij mee te gaan, dat kan niet, niemand wil met een reus omgaan. Ga weg ! als gij wilt, dat uw leven lang zal duren.

De ḍalang vertelt :

Kālā Pratekā begint te vechten en verliest het. Daarna komt de reus Kālā Srēnggi en verliest het ook. Vervolgens treedt de reus Sindoeng Riwoet vooruit, wiens nek wordi omgedraaid door Gaṭoet Kātjā, zoodat zijn hoofd van den romp wordt gescheiden.

Gaṭoet Kātjā :

Reuzen, gij kunt niet op één lijn met mij staan. Als gij maar een weinig beteekende, zou ik je als gelijken beschouwen. Waar zijn uwe makkers ? Treed niet een voor een op ; al kwaamt gij bij honderdduizend tegelijk, dan zoudt gij toch sterven. Gij zoudt uwe hoofden verliezen en lijken worden.

De *dalang* vertelt:

Nu treedt Patih Dēṇḍa Bae op. Hij wordt geslagen door Gaṭoet Kātjā. Daarop spreken zij elkander aan.

Patih Dēṇḍa Bae:

Wie zweeft daar in de lucht en slaat mij met de vuist, zonder te vragen wie ik ben?

Gaṭoet Kātjā:

Ik ben Gaṭoet Kātjā. Wie zijt gij krijgsman? Volg mij in de lucht, ik wacht op je.

Patih Dēṇḍa Bae:

Ik ben Dēṇḍa Bae. Kom naar beneden, Gaṭoet Kātjā!

Gaṭoet Kātjā:

Stijg op in de lucht, als gij even machtig zijt als ik.

Patih Dēṇḍa Bae:

Kom naar beneden!

Gaṭoet Kātjā:

Ontwijk den strijd niet.

De *dalang* vertelt:

Zij beginnen te vechten en Patih Dēṇḍa Bae verliest het.

Vervolgens ontmoeten Ongkā Widjājā en Gaṭoet Kātjā elkander weer.

Sēmar en Nālā Gareng (vader en broer van Petrock) verschijnen als hunne volgelingen.

Gaṭoet Kātjā (tot Ongkā Widjājā):

Ik ben blij, dat gij niet meer in gevaar zijt; ik merkte het eerst, toen gij midden in den strijd waart. Van onze vijanden is de aanvoerder de eenige, die geen reus is en die is toevallig ontsnapt.

Ongkā Widjājā.

Ja, dat (het gevaar voorloopig geweken is) komt door de gebeden van onzen grootvader (Abiāsā), die op den berg is achtergebleven. Kom, laten wij rechtstreeks op ons doel afgaan.

De *dalang* vertelt:

Ongkā Widjājā en Gaṭoet Kātjā zetten de reis voort. Sēmar en Nālā Gareng volgen hen verheugd.

V. Gondå-wati en Widå-wati.

Deze beide vorstinnen van het Madoereesche hof wandelen in den bloementuin van het prinsessenverblijf. Zij schijnen niet bijzonder ingenomen te zijn met den nieuwen gebieder.

(zangwijze: kinanti)

Widåwati (tot Gondåwati):

Wat zult gij doen, als het voortdurend zoo blijft? Ik wil het land verlaten, want ik ben ontevreden over de bedoelingen van den vorst. Het lijkt er niet naar, dat hij als een vorst handelt. Hij draagt in het geheel geen zorg voor de vrouwen.

Gondåwati:

Heb eerst geduld; wij zullen er over praten. Wat mij betreft, ik ben ook van dat gevoelen. Ik houd het niet langer vol te dienen bij een gevloekten vorst. Ik wou, dat er iemand was, die ons heimelijk wegvoerde.

De dalang vertelt:

Terwijl zij nog praten, gaat Ongkå Widjåjå naar hen toe.

(zangwijze: midjil)

Gondåwati:

Wie zijt gij Raden Padoekå¹, die hier komt in het prinsessenverblijf?

Ongkå Widjåjå:

Ik ben hier verdwaald. Ik heet Raden Ongkå Widjåjå. Vergeef het mij, dat ik mij vergist heb. Het spijt mij zeer, met ontevredenheid aangezien te worden.

(zacht, tot zich zelf) Hoe het ook zij, het is je eigen schuld. Besef je niet, dat je een zwerver bent? Het is verkeerd de liefde te winnen van de koningin der schoonen.

Widåwati:

Wat zijt gij toch trotsch op uw flinke lichaamsgestalte, dat gij u zoo iets aantrekt². Ik had niet gedacht, dat een schoone man zoo hoogmoedig was.

(zacht) Hij wil niet hebben, dat iemand iets verkeerd doet; dan maakt hij zich boos en wil geen vergiffenis geven.

¹ Padoekå en Bëndårå zijn eeretitels voor aanzienlijke personen.

² Te denken dat hij met ontevredenheid wordt aangezien.

Ongkā Widjājā:

Al reisde men de geheele wereld rond, het zou niet mogelijk zijn schooner vrouw te zien dan deze van Madoera. Alleen haar glimlach doet iemand het werk staken. Ik verkies den dood, als ik mij niet met haar kan vereenigen.

De ḍalang vertelt:

Daarop gaan Ongkā Widjājā en Widāwati naar de slaappleats. Vervolgens gaat Gondāwati naar buiten om het te verklikken aan Praboe Dewā Soekmā; hare dienaressen volgen haar.

Zij en de vorst spreken met elkander.

(zangwijze: pangkoer)

Gondāwati:

Goesti! ik deel U mede, dat in den bloementuin van het prinsessen-verblijf een schoone edelman is, genaamd Ongkā Widjājā. Hij heeft Jaji Déwi (Widā-wati) geliefkoosd, zonder dat zij er zich tegen verzette. Had ik niet de vlucht genomen, dan zou hij mij ook gepakt hebben ¹.

De ḍalang vertelt:

Dadelijk begeeft Praboe Dewā Soekmā zich derwaarts en ontmoet Ongkā Widjājā.

Praboe Dewā Soekmā:

Wie zijt gij, slimmert! dat gij zoo vermetel zijt en het waagt om den bloementuin binnen te treden?

Ongkā Widjājā:

Praboe Dewā Soekmā! gij maakt een beweging, alsof gij mij bang wilt maken. Daar gij het mij vraagt, ik heet Ongkā Widjājā en mijn vader is Danang Djājā (Djanaka) van Madoekārā.

Ik heb met opzet uw toorn opgewekt; ik heb uw echtgenoot geliefkoosd.

De ḍalang vertelt:

Zij vechten. Ongkā Widjājā is niet tegen Dewā Soekmā bestand en wordt voortdurend door hem gesard; hij steekt met de kris, maar Dewā Soekmā is onkwetsbaar. Ongkā Widjājā daagt hem uit om terug te steken.

Ongkā Widjājā:

Wel Praboe Dewā Soekmā, gij moet mij niet voortdurend bele-

¹ Déwi is een titel voor vorstinnen.

digen; kom, steek mij spoedig terug met uw bēdāmā¹. Indien (mijn dood) reeds door den almachtigen God is besloten, maak mij dan niet te lang het schouwspel van de menschen. (Hij roept zijn eigen vader aan) Vader! verneem dat ik zal sterven in den strijd. (Tot zijn moeder) Moeder! Gij moet er van droomen; Uw zoon sterft; hij is machteloos in den strijd met Praboe Dewā Soekmā in het land Madoera; en mijne bloedverwanten weten er niets van.

De ḍalang vertelt:

De strijd wordt voortgezet en Ongkā Widjājā verliest het werkelijk. Daarop laat Praboe Dewā Soekmā de vorstin Widāwati roepen en gelast haar geneeskundige hulp te verleen en aan Ongkā Widjājā. Terwijl hij dat zegt maakt hij grappen.

Vervolgens komt Gaṭoet Kātjā om Ongkā Widjājā te helpen. Hij wil Praboe Dewā Soekmā het hoofd van den romp trekken, maar valt (een oogenblik) bewusteloos neer (wegens de bovennatuurlijke macht van Dewā Soekmā).

Gaṭoet Kātjā:

Wel Vorst! vernietig mij terstond, want ik heb den strijd reeds verloren. Ik zou beleedigd zijn, als het bericht zich verspreidde tot mijne dapperen, dat Gaṭoet Kātjā overwonnen en bang was om te sterven.

De ḍalang vertelt:

Daarop wordt Gaṭoet Kātjā onderworpen.

Praboe Dewā Soekmā vertrekt.

Sēmar en Nālā Gareng worden nagezet².

VI. Paṇḍāwā.

Paṇḍāwā is de geslachtsnaam van de 5 zonen van Pandoe. De Paṇḍāwā's worden hier genoemd: Praboe Ngamartā, Wērkoedārā, Djanākā en de tweelingen Nakoelā en Sadewā.

¹ Een soort kris uit den ouden tijd.

² Op de vraag aan een javaanschen toeschouwer, waarom Ongkā Widjājā zijn pānākawan Petroek niet herkende, was het antwoord: Petroek is onherkenbaar door zijne vorstelijke kleederen en wie zou ook op de gedachte komen, dat zijn volgeling een machtige gebieder is geworden. Maar Petroek herkende Ongkā Widjājā wel; dat is ook de reden, waarom hij hem niet doodde. Zijn vader Sēmar en zijn broeder Nālā Gareng zijn nog in dienst bij de Paṇḍāwā's. Hij zal zijn vroegere meesters wel onderwerpen, maar nooit dooden.

Krěṣṇā, de Vorst van Dārāwati, komt hulp vragen voor den Vorst van Madoera.

(zangwijze: pangkoer)

Praboe Ngamartā:

Ik groet u!

Praboe Dārāwati:

Dank n.

Wērkoedārā:

Wees welkom, zwarte broeder! (een bijnaam van Krěṣṇā wegens zijn zwarte huidskleur).

Praboe Dārāwati:

Ik dank u voor uwen welkomstgroet.

Djanākā:

Ik groet u bij uwe komst in Ngamartā.

Praboe Dārāwati:

Zwager, ik dank u voor uwen welkomstgroet.

Nakoelā en Sadewā:

Wij groeten u bij uwe komst in het land der vijf gebroeders.

Praboe Dārāwati:

Ik dank u.

Jaji Praboe (tot de oudste van de 5), ik geef u kennis dat Madoera veroverd is door een Vorst, genaamd Dewā Soekmā, die zeer machtig is. Alleen op u is onze hoop gevestigd (aan U wordt hulp gevraagd).

Praboe Ngamartā:

Wij zullen aan Uw verlangen voldoen.

De ḍalang vertelt:

Terwijl zij nog beraadslagen, worden zij gestoord door de onverwachte komst van Oedāwā (Patih van Dārāwati).

Patih Oedāwā (tot Krěṣṇā):

O Vorst, ik geef U kennis dat Uw oudere broeder de Vorst van Madoera in den oorlog is overwonnen. Uwe beide jongere broeders en Uw zoon hebben het ook in den strijd verloren.

Praboe Dārāwati:

Het is genoeg, Oedāwā.

(tot Praboe Ngamartā) Dit is mijn raad: wij moeten dadelijk naar Madoera vertrekken.

Praboe Ngamartå:

Laten wij gaan.

Djanåkå:

De Vorst heeft gelijk; als wij niet spoedig hulp verleenen, zal (de vorst van Madoera) te lang lijden.

Wërkoedårå (tot Krěşnå):

Kom, zwarte broeder, laten wij terstond vertrekken. Hoe zou die Dewå Soekmå er toch uitzien, dat hij ons zoo minacht.

De d a l a n g vertelt:

Zij vertrekken en komen in Madoera.

Raden Djanåkå ontmoet Dewå Soekmå van aangezicht tot aangezicht.

(zangwijze: a s m å r å d å n å)

Djanåkå:

(zacht) Is dit nu Dewå Soekmå? Wat ziet hij er leelijk ¹ uit en hij is toch zoo beroemd; ja hij is tot alles in staat. (luid) Dat komt omdat hij nog niet in de gelegenheid is geweest om te strijden met mij, den edelman van Madoekårå ².

Praboe Dewå Soekmå:

O, dat is de man, die Raden Djanåkå heet. Je bent werkelijk knap. Je noodigt mij uit om te vechten? Kom, je zult het toch niet winnen.

De d a l a n g vertelt:

Zij vechten. Raden Djanåkå zakt ineens, doordat Dewå Soekmå zijn machtspreuk l e m p o h! („word lam“) uitspreekt.

Djanåkå:

Kom, dood mij, laat de schande niet lang duren. Praboe Dewå Soekmå! 't is de gewoonte bij het oorlogvoeren, dat de overwinnende partij den verliezer doodt. Doodt mij spoedig, dan zullen anderen (mijn lijden) niet vernemen.

Praboe Dewå Soekmå:

Nu ben je genoodzaakt te klagen. Gij vraagt mij u te dooden? Ik zal je nooit dooden, het zou jammer zijn, zoo'n knappe man.

¹ Petroek had een leelijk uiterlijk: lange armen, een gezwollen buik en een spitse kin.

² Het land waar Djanåkå regeert.

De ḍaling vertelt:

Raden Djanākā wordt niet gedood. Praboe Dewā Soekmā laat de vorstin Dewi Gondāwati roepen (om den gekwetste bij te staan). Vervolgens worden Raden Djanākā zijne werkzaamheden aangewezen.

Na zijn vertrek komt Raden Wërkoedārā om zijn broeder in den strijd te helpen.

Raden Wërkoedārā:

Zijt gij Dewā Soekmā? Uw bekwaamheid in den oorlog is overal bekend. Je ziet er toch maar zoo zoo uit, je bent leelijk van voorkomen en lichaamsbouw. Ik vraag je iets en je lacht voortdurend. Als ik je een schop geef, tuimel je omver.

Praboe Dewā Soekmā:

De oudere broeder komt nu te hulp. Wel, wat ben je groot en sterk; maar al is dat zoo, toch durf ik wel. Kom, laten we strijden.

De ḍalang vertelt:

Zij vechten en Wërkoedārā verliest het. Hij onderwerpt zich en wordt door soldaten weggeleid.

Vervolgens komen de drie andere broeders, Praboe Ngamartā (de oudste), Nakoelā en Sadewā (de tweelingen) op. Allen zijn van plan zich te onderwerpen.

Praboe Ngamartā:

Vorst! ik onderwerp mij, om bij u als ondergeschikte te worden aangenomen; deze mijne twee broeders insgelijks. Hun dood en hun leven worden den machtigen gebieder aangeboden.

Praboe Dewā Soekmā:

't Is maar goed, dat gij en uwe beide broeders u onderwerpt. Ga dáár heen (hij wijst hun een plaats aan) en voegt u bij uwe onderworpen makkers.

De ḍalang vertelt:

Praboe Dewā Soekmā was zeer blij (over dezen afloop). Hij staat op van zijn zetel ¹.

Vervolgens heeft er een samenkomst plaats van Praboe Dārāwati (Krēṣṇā) met Sēmar en Nālā Gareng.

Praboe Dārāwati:

Kakang Sēmar, wat raad? Mijne broeders, de Paṇḍāwā's, zijn allen overwonnen in den strijd.

¹ Dewā Soekmā heeft hier het toppunt van zijn macht bereikt. Hij heeft aan zijn opdracht voldaan; de ontknooping is aanstaande.

Sēmar :

Wat moet ik doen? ik wil wel helpen, maar ik kan niet. Het is, of men mij voortdurend met een knuppel achtervolgt.

Praboe Dārāwati :

Nu kakang, ik zal wel iets uitdenken.

De ḍalang vertelt :

Praboe Dārāwati laat Sāmar en Nālā Gareng door een overdekte waterleiding kruipen; zij komen op het erf van den kraton.

Zij vechten met Dewā Soekmā¹. In dezen strijd verliest Dewā Soekmā zijn bovennatuurlijke macht; de prachtige kleederen worden hem van het lijf getrokken en hij neemt weer de gedaante van Petroek aan (zie plaat 12). De Paṇḍawā's komen dadelijk bij hem. Krēṣṇā neemt het woord.

Praboe Dārāwati :

Petroek, je houdt er van verdriet te veroorzaken aan de gebroeders. Hé, Kaṇṭong, je moet dat niet meer doen. Daar zijn uwe meesters; zij vragen je om vergiffenis, als zij je iets misdaan hebben.

Petroek :

Ja, ik schenk u allen vergiffenis. Ga daar maar heen (hij wijst de plaats aan) om uit te rusten.

(tot Wērkoedārā alleen) Bēndārā Wērkoedārā! daar maken mijne soldaten amoek; gij moet ze doden.

De ḍalang vertelt :

Daarop gaan ze heen om uit te rusten. Alleen Praboe Dārāwati gaat naar zijn ouderen broeder Praboe Bālā Dewā.

VII. Praboe Bālā Dewā.

In de gevangenis.

(zangwijze: mas koemambang)

Praboe Bālā Dewā (tot Arjā Sētjaki):

O, jongere broeder, ween niet zoo meelijdend. Mogelijk schenkt de hooge God ons later de gunst, om ons uit de gevangenis te ver-

¹ Deze had zijn vader en broeder wel herkend, maar zij hem eerst niet.

lossen. En als gij en ik door Gods wil moeten sterven, wat kunnen wij onderdanen er dan aan doen.

De *dalang* vertelt:

Daarop verschijnt Praboe Dåråwati en opent de gevangenis. Zij spreken met elkander.

(zangwijze: pangkoer)

Praboe Bålå Dewå:

O mijn broeder, ik heb niet gedroomd, dat ik U zou kunnen ontmoeten.

Praboe Dåråwati:

Broeder, denk niet aan hetgeen gebeurd is. Dewå Soekmå is reeds verdwenen; hij is gevlucht. Laten wij zijne soldaten onderwerpen.

Praboe Bålå Dewå:

Ik stem met U in.

De *dalang* vertelt:

Zij verlaten de gevangenis.

Vervolgens komen de vorsten Rěnggani Soerå, Praboe Waneng Båjå en Praboe Dåså Lěngkårå (alle drie in dienst van Dewå Soekmå) op. Zij zijn verschrikt de gevangenis ledig te vinden.

Rěnggani Soerå (tot Waneng Båjå):

Kakang Praboe, wat een ongeluk! Bålå Dewå heeft de deur kunnen openen. Hoe boos zal Sang Praboe (Dewå Soekmå) zijn op U en mij.

Praboe Waneng Båjå:

Als dat het geval is, laten wij hem (den Vorst) dan opzoeken.

Rěnggani Soerå:

Goed, ik ga met U mee.

De *dalang* vertelt:

Zij vertrekken. Vervolgens komen Irawan (een zoon van Djanåkå) en Praboe Waneng Båjå tegelijk op en staan tegenover elkaar.

Praboe Waneng Båjå:

Zijt gij de slimmert, die den vorst Bålå Dewå heeft laten ontsnappen? Gij zijt nog een kind en toch al zoo verwaand. Volg mij en sribbel niet tegen; ik zal je bij Praboe Dewå Soekmå brengen.

Irawan:

Probeer mij te vatten, als gij werkelijk een uitstekend strijder zijt.

De ḍalang vertelt:

Zij vechten. Praboe Waneng Bājā verliest het en wordt door een pijl getroffen.

Daarna treden weer tegelijk op Praboe Bālā Dewā en Rēnggani Soerā.

Rēnggani Soerā:

Het verwondert mij! dat gij uit de ijzeren gevangenis zijt ontsnapt. Hebt gij lust Uw lijden nog te vermeederen?

Praboe Bālā Dewā:

Hou je mond! spreek niet tegen mij. Kom hier, laten wij het gevecht op leven en dood voortzetten.

Rēnggani Soerā:

Het schijnt dat gij gewend zijt te lijden; gij zult een ellendigen dood sterven.

De ḍalang vertelt:

Zij vechten hevig; beurtelings smakken zij tegen den grond en voortdurend dagen zij elkander uit.

Praboe Bālā Dewā:

Daar ligt gij nu uitgestrekt op den grond. Hoe zoudt gij ook in staat zijn, mij te wederstaan. Sta op, als gij even machtig zijt als ik, die wel landen heb veroverd. Als je niet opstaat, zal ik je de ooren afsnijden.

Rēnggani Soerā:

Probeer het, als gij een held zijt.

De ḍalang vertelt:

Zij vechten nog heviger. Rēnggani Soerā wordt van ter zijde door een pijl van Djanākā getroffen.

Dāsā Lēngkāra komt Rēnggani Soerā te hulp in den strijd en loopt op Djanākā toe.

Dāsā Lēngkāra:

Ha! deze is de machtige dief, die het door ons bewaakte (de gevangenis) heeft vernield. Noem je naam aan mij, Dāsā Lēngkāra.

Djanākā:

Ik ben Djanākā. 't Is zoo, ik behoor tot hen, die de gevangenisdeuren geopend hebben. Kom hier en grijp mij (als gij kunt).

De ḍalang vertelt:

Zij vechten een oogenblik.

Dāsā Lēngkāra heeft een knots in de hand.

Dāsā Lěngkārā :

In den strijd zijt gij moeielijk te wederstaan. Ik heb je te min geacht ; maar welk wapen gij ook hebt, sla er mij mee.

Djanākā :

Het is mijn gewoonte niet om het eerst te beginnen. In een gevecht met wapens word ik wel eens het eerst geslagen.

Dāsā Lěngkārā :

Gij zult uwe beenderen breken, als ik met mijn knots sla.

De ḍalang vertelt :

Werkelijk beginnen ze weer te vechten en Dāsā Lěngkārā verliest het.

Hoewel door pijlen getroffen, sterft geen der drie genoemde legerhoofden van Dewā Soekmā. Zij worden slechts zoo met pijlen beschoten, dat elk in zijn eigen land terecht komt.

VIII. Patih Rětnā Sětikā :

Personen : De hofdames en Patih Rětnā Sětikā.

(zangwijze : sinom)

Pārā Njāi (de hofdames) :

Kjāi Patih ! wij geven u kennis, dat in den kraton twee machtige dieven zijn binnengeslopen, die den Vorst verraderlijk gedood hebben. Zijn lijk is verdwenen ; wij weten niet of het in stukken gehakt of verbrand is.

Patih Rětnā Sětikā.

O mijn Vorst, ik heb niet gedacht, dat gij zoudt sterven.

De ḍalang vertelt :

Hij (de Patih) trekt ten strijde.

Vervolgens komen het eerst op : Landjak Prakosā (een der strijders van Patih Rětnā Sětikā) en Arjā Sětjaki (van Dārāwati).

Landjak Prakosā :

Wie rukt daar ten strijde op ? Om mij bang te maken, doet hij net als iemand, die gevreesd wordt. Hij denkt, dat ik den moed verlies. Al heeft hij een huid van ijzer, vast en zeker zal ik hem in stukken hakken.

Arjå Sětjaki :

Spreek niet te veel. Kom, treed vooruit om te strijden met mij, den edelman van Lésan Poerå (Sětjaki was de zoon van den Vorst van Lésan Poera).

De ðalang vertelt :

Zij vechten en Arjå Sětjaki wint het.

Vervolgens treden op : Patih Rětnå Sětikå en Adipati Ngawonggå.

Patih Rětnå Sětikå :

Daar is de Adipati Ngawonggå ! hij verschijnt weer op het slagveld. Herinnert gij u niet meer, dat gij vroeger ongelukkig zijt geweest, bij het meten van onze krachten en dat gij door mijn pijn werd geboeid ? Behaagt het u, om ten tweeden male te worden gekneveld ?

Adipati Ngawonggå :

Spreek niet tegen mij. Treed vooruit en schiet uw kettingpijl weer af.

De ðalang vertelt :

Zij strijden ; Patih Rětnå Sětikå verliest het.

Maeså Nabrang (ook een der aanvoerders van Dewå Soekmå) komt hem in den strijd te hulp. Dit wordt gezien door Raden Wërkoedårå.

Maeså Nabrang (tot Wërkoedårå) :

Zijt gij de slimme dief, die mijn Vorst heeft omgebracht ? Gij hebt een groote en welgemaakte gestalte, maar nu stuit gij op Maeså Nabrang, die dikwijls tegen meer dan één persoon gevochten heeft.

Wërkoedårå :

Hou je mond ! spreek niet zooveel tegen mij. Wërkoedårå is onverwinnlijk in den strijd.

De ðalang vertelt :

Zij vechten ; Maeså Nabrang verliest het.

Er komt weer een andere strijder (van Dewå Soekmå) op.

Goendjing Miring ¹ :

Al mijne makers zijn vernietigd ; zij zijn in den strijd over-

¹ Goendjing Miring is een grappenmaker, die ook in andere wajangverhalen voorkomt. Gewoonlijk heeft hij een haarstaart. Petroek komt dan te voorschijn en trekt hem den hoofddoek af, zoodat zijn haarstaart zich ontrolt. Hij loopt dan beschaamd weg en het publiek lacht (het is nl. belachelijk als een Javaan een haarstaart heeft).

1. Praboe Ngastinā heeft een samenkomst met Praboe Madoerā, Adipati Ngawonggā, Panditā Doernā en eenige rijksgrouten. De inval in Madoera is het onderwerp van bespreking.

2. Praboe Madoerå en Adipati Ngawonggå besluiten ook hulp te vragen aan Praboe Dåråwati.

3. Patih Dēṇḍā Bae, de aanvoerder van het leger der reuzen,
zoekt Praboe Madoera.

4. Praboe Dåråwati hoort het bericht, dat Madoera door de vijanden veroverd is.

5. Praboe Dewä Soekmä en zijn hofhouding in den Kraton van Madoera.

6. De kluizenaar Abiāsā krijgt bezoek van zijn kleinzoon Ongkā Widjāja,
die zijn pānākawan Petroek tracht op te sporen.

7. Gevecht van Ongkå Widjaja met den reus Kålå Pratjekå.

8. Gevecht van Gaijoet Kaŋja met den aanvoerder van het leger
der reuzen Patih Dēŋdā Bae.

9. Ongkå Widjaja ontmoet de vrouwen van Praboe Dewa Soekma.

10. Gevecht van Gafoet Kätjä met Praboe Dewä Soekmä.

11. Praboe Ngamartā, Wërkoedārā, Djanākā en Praboe Dārāwati nemen
het besluit om Praboe Madoerā in den strijd te helpen.

12. Praboe Dewä Soekmä verliest den strijd met Sëmar en Nälä Gareng. De vorstelijke kleederen worden hem van het lijf getrokken en hij komt weer als Petroek te voorschijn. Praboe Ngamartä en zijne broeders komen bij hem.

wonnen. Zijn de Paṇḍāwā's dan zoo machtig? Maar zij hebben nog niet met mij, het Hoofd van de helden, gevochten ¹. Ik wilde wel, dat ik de vijanden, die zoo machtig zijn, eens zag. Ik zou hen den buik opensnijden, dan zouden ze zeker niet meer leven.

De ḍalang vertelt:

Spoedig wordt hem door Gaṭoet Kātjā den nek omgedraaid.

Gaṭoet Kātjā (daagt zijne vijanden uit;
wat hij zegt, is niet op zang):

Komt niet een voor een, maar allen tegelijk op!

Dat zal mijn hart voldoening schenken.

¹ Het publiek staat te schudden, bij die taal van zulk een onbeduidend persoontje.

E I N D E.